

ства. Песникиња ће преузети улогу вештачке интелигенције и у форми незграпне нарације, какву софтвери најчешће нуде, испевати или испричати песму о мачки. Песма је лишена песничког поступка и дат јој је наративни низ прожет појединим стилским украсима – лишена је поезије, а придодата јој је општост причања, говоркања приче: „У тишини ноћи / мачка се креће кроз сенке / њена длака огрнута тајном / њене очи сјајне као драгуљи” (131).

Књига *Ту* Ане Ристовић заузима позицију путоказа у савременом српском песништву, а њена апотропејска улога смешта је у врх књига-чуваркућа које имају задатак да отворе „бешавни” и „бешумни” простор и успоре већ одавно убрзано време. *Поцлед њесме* који је ова збирка песама разгранала и развила до најситније поетичке рафинираности литерарни је домицил многих будућих песничких слика, мотива, тема и читавих песничких рукописа, како саме песникиње, тако и њених сабораца по перу.

Др Милан ГРОМОВИЋ
Научни сарадник
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
milan.grom@gmail.com

ПЕТРОВО ГРАДИВО И АРХИТЕКТОНИКА ПРИЧЕ

Горан Петровић, *Палаића*, Лагуна, Београд 2024

Три приповедна тока, три романа Горана Петровића – *Пайир* (2022), *Иконосѝас* (2022) и *Палаића* (2024) – припадају поетолошком одређењу „роман делта”: речна метафора упућује на поступак хронолошког раслојавања или слојевитости (галожења) текстуалног наслеђа-конструкта, али и плуралности у контексту наративног тока, односно вишеструкости приповедних видика или рукаваца, што је, јасно је, принцип функционисања и романа *Палаића*. Централни ток радње, путујућа и градитељска искуства ромејског протомајстора Петра, подразумева своје локусне стожере, Петрове тачке-лекције које се, смештене у XV век, географски простиру од Константинопоља до Сиракузе.¹ Приповедни рукавци или

¹ Наиме, према пророчанству „градитеља” застава, донекле блумовско-ђерзелезовски деградираног јунака Василагаја (чија је лепота само привид и догађа се уз помоћ ветра као атрибута), протомајстор Петар подиже прву палату у Константинопољу, за неименованог севастократора, сродника Манојла II Палеолога, византијског василевса; затим, „на словинској обали Адријатика”

споредни токови приче тичу се пратећих јунака и њихових повести,² чија је функција (поред својеврсне реконструкције и „алгоритизације” текстуалне прошлости),³ саодносно принципу „романа делте”, богаћење карактеризације централног јунака *Палаиџе* и (приповедне) вештине грађења, јер, према речима Горана Петровића,⁴ сврха појединачног романа-тока јесте и то да подари нову димензију другим токовима-суседи-ма и централној замисли која их обухвата.

Ипак, иако одредница „роман делта” упућује на полилог или разговор више *одређених* романа-токова, може се рећи да приповедни поступци – који донекле функционишу и као устаљен петровићевски „манир” – попут мотивског транспоновања и специфичних, игровних жанровских уплива који упућују на плуралитет дискурса у прози Горана Петровића, обликују ефекат посебне поетичке „биоценозе”. У рецепцијском смислу, када је реч о Петровићевим романима који припадају токовима „романа делте”, ефекту који је метафорички могуће довести у везу са логиком биоценозе доприноси и одсуство установљеног или неопходног редоследа читања романа – али не и одсуство континуитета, што свакако усмерава читалачку асоцијацију најпре на *Хазарски речник* Милорада Павића; таква неусловљеност (осим тога и хронологија настанка романа) у извесном смислу дозвољава могућност „читања” *Палаиџиних* претходника у њој самој и сведочи о постојању кохеренције-биоценозе и њеном свесном продирању у све поре поетике Горана Петровића: тако се, на пример, транспоновање равноправне, важеће равни сновите „парареалности” може уочити у односу *Ојсаге цркве Светиої Сїаса* и *Палаиџе* – попут јунака који су у *Ојсаги цркве Светиої Сїаса* једним делом „пореклом из сна” (царица Филипа, у сну рођен Богдан и приморски *мраморник Пејџар*, епирски зограф Димитрије и српски дијак Макарије), јунак-градитељ *Палаиџе*, пратомајстор Петар, сања о Константинопољу, где се равноправност две стварности (од којих је положај оне „стварније” везан, у ширем смислу, за њен историјски „крај”) иронично исказује кроз монетарну вредност: на константинопољске снове потребно је плаћати порез. У

(209), Петар зида палату за провидура Антонија, „говоркало се да је тај провидур био незаконити син шездесет другог млетачког дужда, такође Антонија” (209); треће Петрово „градиво” односи се на спајање приповедања са „београдским” почетком романа: пратомајстор у Београду гради палату за деспота Стефана Лазаревића; последње Петрово одредиште је Сиракуза на Сицилији, које остаје недовршено.

² Попут деградираног и видовитог Васиљакчија, путујућих Петрових родитеља, деспота Стефана Лазаревића, Еуђенија Мана, Константина Филозофа, провидура Антонија, сетне Венецијанке Мелије из Хање.

³ Видети рад Јелене Симић „Историографска метафикција у романима Горана Петровића ’Опсада цркве Светог спаса’ и ’Ситничарница ’Код срећне руке’””, *Свети у књижевности – књижевности у свету* (тематски зборник радова), Ниш 2014, 34–46.

⁴ У разговору са Сањом Милић у емисији *До дејла* (2022).

контексту односа романа *Ойсага цркве Свѣѣѣ Сѣаса и Палаѣа*, вид мотивског транспонованја уочљив је и на плану рељефности јунака: на пример, обележја Андрије Скадранина могуће је „прочитати” у представљању протомајстора Петра.⁵

Када је реч о жанровским преплитањима и текстуалној игривости у роману *Палаѣа*, могуће је поћи од одређења *чистио чудној*, које Цветан Тодоров објашњава у *Уводу у фантастичну књижевност*: „У делима која припадају овом жанру причају се догађаји који се савршено могу објаснити правилима која признаје разум, али су на овај или онај начин невероватни, запањујући, јединствени, онеспокојавајући, неуобичајени”⁶; што сугерише постојање донекле метапоетичког темеља фантастике у роману *Палаѣа*, односно упућује на то да је могуће говорити о наглашавању или одређеној хиперболизацији *живе* речи: уочљиво је како у Петровићевој прози опстаје нека врста метапоетичког „иноживота” који је успостављен у речи која је његов механизам и у делима је дата дословно „при човеку”, као ствар; њена текстуална моћ-симболика је пароксирана и буквализована и оваплоћена.⁷ Поред тога, функције споредних

⁵ У односу на „аксиолошку” осу или раван романа *Ойсага цркве Свѣѣѣ Сѣаса*, доминанта у карактеризацији Андрије Скадранина се можда може разумети и као непожељна (фарисејска) децентрираност: „Мењао је веру и говор – већ према обичајима. Тешко да је и он сам памтио колико пута се покрстио, колико је пута ступао у окриље Западне или Источне стране, а још је даље заборавио – са које су од ових страна његови старином. Једно је, опет, било сигурно, из Скадра није био родом, тамо су га знали као Андрију Пераштанина, у Перасту као Андрију из Призрена, у Призрену су мислили да је из Стона, и тако, уз другове, гредом” (Горан Петровић, *Ойсага цркве Свѣѣѣ Сѣаса*, Лагуна, Београд 2018, 74); ипак, путујуће обележје протомајстора Петра рачуна са јунаковим „делокругом” који није могуће довести у везу са функцијом Андрије Скадранина, осим, можда, по супротности – може се рећи да је Петрова „неукотвљеност”, барем на почетку романа, делимично и повод за семиолошко-дидактичку поенту: „ПЕТРОС, ПЈЕТРО... Многи ће само ово чекати и упозорити да је он, рођењем Грк, крштен као Петрос, па се још задуго затим тако и звао. Неки ће додати да је Петрос доцније знан као Пјетро, мада православну веру није мењао [...] Ваљда је много важније да се ради о једном те истом човеку у односу на то када је и како именован. Некада нам суштина људскости измиче само зато што се различито зовемо” (33). Иако се тиче споредних јунака, интересантна је имплицитна повезаност у случају *Палаѣиних* путујућих трговаца са истока и запада, Клилим-ефендије (ћилимара) и продавца таписерија, који постају приповедачи сопствених микроповести: мотиви таписерије и раног искуства преплићу се са Петровићевом прозом „Албом прилога за портрет” објављеном у зборнику *Савремена српска проза*, број 17, Трстеник 2005, 25–36.

⁶ Цветан Тодоров, „Чудно и чудесно”, *Увод у фантастичну књижевност*, прев. Александра Манчић, Службени гласник, Београд 2010, 47.

⁷ Тако се књига *Комай мимо њих*, „исписана на пергаменту од јареће коже” (24), у дворској књигохранилници помера, због своје подлоге, сама од себе, зачињавајући тако стрпљење Константина Филозофа; садржај других књига, као што су *Црејов ѡрејис*, *Влков ѡрејис*, *Ванђелов ѡройарник*, такође се може посматрати кроз поступак наглашене „животности” речи: поред трња или оса, „бивало је да у рукаве читалаца ’Цреповог преписа’ залазе ситни лептири, па онда из њих излећу данима, онако како ману рукама” (18). Такође, Бетвна, мајка

јунака – попут Василагаја, Ника Вуковића, Петрових животиња-пратилаца приликом градње палата – у извесном смислу се могу довести у везу са делокрузима радње који припадају бајци и о којима говори Владимир Проп (на пример, делокруг дариваоца или помоћника), што на један начин отвара могућност размишљања о својеврсној полицентричности (али не и децентрираности) или слојевитости у обликовању јунака и може се разумети кроз аспект *сусрећа њриче и историје*⁸ у *Палаји*: тако се, на пример, може размишљати о томе да мисионарство солунске браће уступа место градитељским мисијама протомајстора чије име и занат упућују на библијски подтекст,⁹ као што на исти подтекст упућује и одабир имена Петровог оца – Симон, који је градио од дрвета, увек изнова, путујући и чији се психолошки лук у *Палаји* односи на преображај од сумње ка вери у сина.

Може се рећи да прозни хабитус Горана Петровића почива на принципу неговања: у „приповедном врту” познате и наглашаване карактеристике Петровићевог стваралаштва, попут текстуалног плетенија, механизма језичког богатства и присуства дискурса историје и књижевности, учествују у неговању свести о самоодржању – зато је „петровићевски постмодернизам” специфичан управо због тога што се својеврсно ревитализовање прошлости догађа између осталог и у име будућих времена;¹⁰ у ту сврху, Петровићев приповедни свет почива на прецизној приповедној оптици и широком видику, далековидости: од прозора у *Ојсади цркве Свешћої Сїаса*, преко Довоље у роману *Иконосїас*, до *Палаїе на девешћ њоїлега*.

Мсп Симониди С. ЛОНЧАР
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
simonida.loncar26@gmail.com

провидура Антонија, за којег палату гради протомајстор Петар, гоји се прећутаним речима-истинама о стварном, венијерском пореклу свог сина (219–221).

⁸ Према наслову поглавља из романа *Ојсада цркве Свешћої Сїаса*.

⁹ Матеј 16:18, Јован 1:42.

¹⁰ Видети: Линда Хачион, „Теоретизовање постмодерног: ка поетици”, *Поетика њосїмодернизма: историја, теорија, фикција*, прев. Владимир Гвозден и Љубица Станковић, Светови, Нови Сад 1996, 43.